

„RÂNDURI-RÂNDURI”: LIVIUS CIOCÂRLIE ȚINÂND JURNAL, CITIND SCRISORI (II)

Row by Row: Livius Ciocârlie Keeping a Journal, Reading Letters

The author of the journal has the ambition to keep an inventory and centralize everything, to point out every figure and every detail, insignificant apparently, of lives and existence. The obstinate narrator and subtle interpreter offer each other room for manifestation. Without the lengthy inventories and descriptions, the essay writer would lack the biographical references to insert his reflections, suspended in the general context, in a more moralizing formula than memoiristic.

The idea pursued in *Great Correspondences* is that a great creation “consumes” the human being, consciously sacrificed by the creator, whom we rediscover in his letters or in his journal.

Key-words: *Livius Ciocârlie, journal, correspondence, narrator, writing*

În *Viața în paranteză* a lui Livius Ciocârlie, stilul este aproape impersonal, deși se vorbește peste tot despre lucruri personale, chiar intime. Autorul devine un narator laborios și minuțios al propriilor experiențe, desfăcute în nenumărate aspecte și prezentate *in extenso*, cu o profuziune maniacal-proustiană de amănunte și accente. Ciocârlie duce acest plan al observației până la ultimele posibilități de explorare și fixare. Totul, și ceva în plus, este descris de un narator ce pare a avea timp și care inventariază orice: străzi și clădiri, oameni și fapte, amintiri și proiecții, deziderate și realități.

Prozatorul care umple jurnalul de scene amănunțite într-un mod aproape insuportabil nu ierarhizează faptele, în logica romanescă în care un element recurent e încărcat de o semnificație ce se va devoala. La Ciocârlie, dimpotrivă, efortul este de a degaja spațiul realității observate de tot ceea ce-i poate atribui semnificații din exterior, din postura unui narator omniscient și ubicuu, care te duce pe nesimțite spre un deznodământ. Aici, în aceste pagini ce se citesc numai dacă ești înarmat cu o mare răbdare, naratorul parcurge „la pas” secvențele de real înregistrate fidel, făcând rânduri-rânduri de cuvinte pentru a nu ignora ceva.

Când priza la real nu mai este suficientă pentru rememorarea prozastică, autorul jurnalului îl lasă pe naratorul lui să se odihnească puțin și caută în câte un dulap vechi, preluând funcția de inventariere obsesivă. Urmează un fragment ce nu spune nimic nimănui, dar care răspunde perfect intenției de reconstituire proustiană și mărcii de proces-verbal flaubertian:

„Îi regăsesc, căutând într-un dulap vechi, pe eșelnițeni: Păcurariu, Pârvu, Chimigieriu, Mărișescu, Jarcu, Răduțescu, Vladu, Moacă, Oprișan, Armanca, Șimian, Frumosu, Dricu, Bondoc, Budău, Drăgulea, Băzăr, Copilu, Licu, Alimpie, Ghiță, Meilă, Lăică, Máxin (era important accentul, desigur, *n.n.*), Luță, Gină, Toni, Palaghia, Chiva, Cătarina, Tina, Melânia, Veta, Stana. Și cei de la

¹ Universitatea din București.

Mehadia: Lalescu, Țepeneag, Feneșan, Căpușă, Budănescu, Achimescu, Bidiviu, Petchescu”²

Inventarul continuă cu încă patru rânduri de nume ale celor de la Mehadia. Pagina din jurnalul lui Livius Ciocârlie devine o arhivă mai solidă și mai cuprinzătoare decât are o primărie de comună.

Prozatorul de observație stăruitoare și impersonalitate asumată îi oferă eseistului cu aceeași semnătură platforma de realitate pe care acesta își va putea face analiza și interpretarea. Deși părea că o listă precum cea de mai sus nu are vreo semnificație și nu duce undeva, recitind-o prin raportare la întregul jurnal, ea devine foarte semnificativă; și ilustrativă atât pentru epoca rememorată de Ciocârlie, cât și pentru „martorul” acestei epoci care rămâne tot mai mult în urmă și va fi uitată.

Este cineva pe lumea asta capabil să deschidă un dulap vechi, să caute în el și să scoată de acolo zeci de nume de oameni de la Eșelnița și de la Mehadia de care nu mai știe nimeni. Autorul de jurnal are ambiția de a inventaria și de a centraliza totul, de a scoate în relief orice figură și orice amănunt, aparent neimportant, al existențelor și al existenței. Naratorul obstinat și interpretul subtil își dau unul altuia spațiu de manifestare. Fără aceste lungi inventare și descriții obositoare, eseistul nu ar avea materialul biografic în care să-și insereze reflecțiile, rămânând suspendat într-o condiție de generalitate și într-o formulă mai curând de moralist decât de memorialist. Și invers: fără această analiză și punere în perspectivă a eseistului, fără punctiile lui în materia din care îi sunt făcute amintirile și viața, descrițiile și inventarele n-ar avea niciun rost.

Protagonistul jurnalului fiind autorul, „ocolul” descriptiv nu mai trebuie făcut, în cazul lui, prin realitatea socială. Cu toate acestea, Livius Ciocârlie rememorează multe situații de inaderență la o epocă sau la alta, la un context, o situație, o împrejurare în care i-a fost greu să spună „nu”, regretând amarnic ulterior. Visul său, care nu mai e de mult secret, este să fie lăsat în pace, să nu fie inclus în nici un proiect, să-i fie aprobată demisia de la viața publică. Are o adevărată voluptate în a se înfățișa, iar și iar, în posturi de ridicol social și retransare mulțumită în spațiul privat. Cu cât s-ar fi făcut mai des de râs, cu atât sunt mai multe șanse de a fi lăsat în pace: acesta e calculul.

În realitate, nu a fost nimic ridicol în prestația publică a scriitorului intelectual, deci calculul e greșit cu intenție. Impersonalitatea prozastică e substituită de umoarea neagră a autorului de jurnal, de obicei îndreptată asupra altora, dar, la Ciocârlie, asupra lui însuși. Autorul e „amorf”, „inert”, „slab”, „nevolnic”, „absent”, „început și neterminat”; și ar vrea să treacă neobservat. Fiindcă nu ne convinge cu asta, trece la construcții mai ambițioase de auto-denigrare: nu are „fermentul vieții”, se situează în „stadiul vegetal”, este un „Artaud de format mic-burghez”. Întrucât lectorul avizat tot protestează, Ciocârlie trece la ultima fază a execuției în efigie. Dacă jumătate din cartea de față este despre cât de buni sunt alții, cealaltă jumătate este despre cât de rău e autorul ei. *Viața în paranteză* confirmă o traiectorie neobișnuită, rareori parcursă în literatura română postbelică: cea a unui autor total, cu ambiția întoarsă de a rămâne incomplet.

Față de prima ediție din *Mari corespondențe*, din 1981, cea „revăzută și adăugită” din 2019 include două eseuri noi, unul despre Tudor Vianu, altul despre

² Livius Ciocârlie, *Viața în paranteză. Jurnal*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Tracus Arte, 2018, p. 193.

Mircea Zăciu, pe care Livius Ciocârlie îi citește tot prin prisma unor scrisori. Textele acestea inserate la finalul volumului sunt remarcabile, dar au mai degrabă profilul unor evocări, ele recompunând figurile celor doi cărturari din epistolarul (de tinerețe, în cazul lui Vianu, de bătrânețe, în cel al lui Zăciu) recitat dintr-o perspectivă respectuos-pioasă. Prezența lor în carte nu se justifică, mai întâi fiindcă îi strică echilibrul compozițional (în prima ediție, capitolele erau simetrice, șase dedicate unor scriitori francezi, alte șase unor critici români), iar apoi fiindcă îi deplasează într-o direcție destul de convențională ideea directoare a primei ediții, care era una originală și curajoasă.

Livius Ciocârlie o exprimă în preambulul cărții, urmărindu-i apoi ilustrațiile în tipuri foarte diferite de corespondență. Cu această varietate și cu un polimorfism el însuși artistic, corespondența „presupune strategia adresării, adică o regie, un joc de accente, nuanțe, subînțelesuri, treceri sub tăcere, întreg dichisul literar”. Dar, adaugă imediat analistul, „pentru ca scrisoarea să fie cu adevărat literară ea trebuie să nimerească în alte mâini decât cele căutate, trebuie - ca și romanele - să întâlnească - dar și să stârnească - un dezinteres pasionat”³.

De adăugat aici încadrarea în literatură a expeditorului: cu cât mai mare este un scriitor, cu atât orice epistolă pe care o semnează stârnește interesul, chiar dacă ea este perfect anodină sau ia forma uzuală a comunicării regăsită la orișicine. „Simplul” fapt că un mare scriitor pune literele pe hârtia unei scrisori va reține atenția viitoare a cercetătorului, indiferent de platitudinea contribuției epistolare.

La celălalt capăt al investiției corespondenței cu semnificație se află miza literară pusă explicit ori implicit în comunicare. Sunt autori, unii chiar cu majusculă, care fac din corespondența lor un reazem existențial construit cu mijloace literare. Dar, dincolo de această evidență, ideea lui Livius Ciocârlie urmărită în *Mari corespondențe* este că marea creație „consumă” omul, sacrificat conștient de creator, și pe care îl putem regăsi în scrisorile sau în jurnalul acestuia. Eugen Simion, citindu-i cartea, nota următoarele:

„să spun că *Mari corespondențe* sugerează, involuntar, o idee pe care *noua critică* o respinge de regulă: legătura dintre omul care scrie și omul care trăiește. Corespondența este un câmp de interferență între cele două ființe și, citind cartea lui Livius Ciocârlie, îmi dau seama cât de inoperantă este critica biografică și cât de neconvingătoare este, în același timp, teoria care vede în creator o simplă și impersonală mașină de scris.”⁴

Când e vorba de adevărați „ocnași” ai scrisului, productivi ca Balzac sau artizani ca Flaubert, scrisorile devin o poartă către intimitatea romancierului, deschisă de el intermitent, în scurtele pauze pe care și le îngăduie în cele 18 ore de scris pe zi. Iată-l pe neobositul Balzac, cu câte un „inventar” ce te lasă *bouche bée*: „muncește până la optsprezece ore pe zi, iar când ajunge la capătul unui an face un inventar pantagruelic: 16 volume în 1841, *Le Père Goriot*, *Le Lys dans la Vallée*, *Les Mémoires d'une jeune mariée*, *César Birotteau* și încă «trei tranșe» din *Etudes de moeurs* în 1835”. De aici eseistul nostru desprinde o concluzie logică: „E de înțeles în aceste condiții egoismul său robace, convingerea că a-i irosi timpul înseamnă a-l asasina”.

³ Livius Ciocârlie, *Mari corespondențe*, ediția a doua, revăzută și adăugită, București, Editura Tracus Arte, 2019, p. 18.

⁴ Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, III, București, Editura Cartea Românească, 1984, p. 578.

După care Livius Ciocârlie își încheie minunat fișa de observație cantitativă a lui Balzac, făcând din el un personaj: „La moartea doamnei de Berny, femeie pe care a iubit-o profund căci i-a istovit setea neliniștită de dragoste maternă, îi aduce prinosul de durere cel mai grăitor: doarme, prăbușit, șaisprezece ore în șir”⁵.

La Flaubert, în schimb, „sperie îndeosebi randamentul minim al timpului de muncă. Lui îi trebuie cinci zile pentru o pagină, două zile pentru un rând, câteva ore pentru un cuvânt. O dată caută patru fraze vreme de o lună, altă dată dă la iveală o scenă în trei luni de lucru neîntrerupt.” Reversul condiției flaubertiene de impersonalitate și perfecțiune stilistică se vede tocmai în corespondența scriitorului: „ideile îmi lipsesc, degeaba îmi scobesc mintea, inima și simțurile, nu țâșnește nimic... Sunt consternat de plictiseală și umilit de neputință”⁶.

În scrisori, scriitorii francezi recitiți de Livius Ciocârlie, ca și criticii români analizați, tot prin epistolarele lor, în a doua parte a cărții, își expun mai mult, direct sau indirect, eul biografic. E motivul pentru care autorul nu insistă asupra corespondenței de tip Goethe ori Schiller, tip rezumat la începutul unui capitol ca „un atelier” și „o tribună” pentru scriitor.

Eseistul caută anume omul din scrisori; și îl caută pentru a observa relația de inevitabilă tensiune între eul biografic și cel creator. Cele două euri coexistă permanent, dar nu se pot manifesta simultan. Unul trebuie să-l sacrifice pe celălalt, și nu e o surpriză că nebunia creării unei Opere afectează, contaminează, sacrifică liniștea și bucuriile unei vieți. O „capodoperă de prost gust” ar fi, după Livius Ciocârlie, un mesaj amoros trimis de Balzac marchizei de Castries, în care îi propune o scurtă întâlnire erotică între două capitoare de *Comedie umană*. Cred, dimpotrivă, că mesajul este cât se poate de simpatic și de consonant cu febra balzaciană de a scrie. Și ar fi fost frumos ca marchiza să-i fi dat curs: „De ce oare n-ai veni dumneata, la ceasul când mă trezesc din somn, să te oprești pentru o oră din zbor, asemenea unei păsări, pe acest divan? Nimeni pe lume n-ar afla! În afară de noi doi. Între unsprezece și unu, ai putea să trăiești clipe de poezie și mister”⁷. Pe lângă încadrarea în literatură a expeditorului, despre care am vorbit, contează locul său într-o viitoare istorie a literaturii. Ceea ce sub pana altuia ar fi fost vulgar și meschin, la Balzac e frumos și nobil. El ar lua propriului scris două ore bune pentru o întâlnire amoroasă, alegând-o pe marchiză, nu Opera.

Dacă toate capitolele din partea întâi a cărții sunt incontestabile prin finețea analitică și stilul eseistului, mai puțin realizate sunt cele consacrate criticilor români (cu excepția celui intitulat *În preajma lui Caragiale* și dedicat de fapt lui Gherea). Fraza este mai prețioasă și oarecum mai „împiedicată”, ca și cum paginile acestea ar fi fost scrise la o altă vârstă sau ar aparține unui alt proiect. Capitolul despre E. Lovinescu debutează trudnic:

„Începând acest capitol cu gândul la cel următor, am oarecum sentimentul de a pași pe un câmp de bătlie cu o floare artificială în dinți. De ce artificială, va reieși din cele de mai jos. O floare, în orice caz, deoarece mă știu neînarmat și

⁵ *Ibidem*, p. 50.

⁶ *Ibidem*, p. 85.

⁷ *Ibidem*, p. 43.

mă cred incapabil să intru în luptă împotriva unui scriitor, fie chiar și în numele altui scriitor.”⁸

După alte fraze ca aceasta, afli și la ce se referă eseistul: la polemica Lovinescu-Călinescu și la disputele, din epoca următoare, între lovinescieni și călinescieni. Livius Ciocârlie își ia tot felul de precauții care nu erau necesare, în loc de a exploata atributele de personaj ale unor critici comentați de el. Maiorescu, Lovinescu, Călinescu, Negoîtescu sunt veritabile personaje, iar nu personalități „uscate”; și relectura corespondenței lor ar fi permis conturarea liniilor portretistice, a unor siluete vii care se pot vedea în paginile epistolare.

E curios că autorului îi „ies” mai bine portretele lui Roger Martin du Gard și André Gide decât cele ale lui Maiorescu și Lovinescu. În paginile dedicate acestora din urmă, observațiile pătrunzătoare nu lipsesc, însă ele nu se adună într-o narațiune critică-eseistică de valoare a celor din prima parte a cărții. Nicolae Manolescu observă și el „acel minim didacticism din primele culegeri”⁹, după care remarcă, pe o notă de veritabil entuziasm receptiv, cum „proza lui critică e spirituală cu Voltaire, mondenă cu Proust și mordantă cu Flaubert”, întrucât Ciocârlie este capabil de a-și lăsa stilul „să se muleze pe acela al scriitorului comentat”¹⁰. În propria sinteză istoriografică, Mihai Zamfir arată cum „pe marea hartă a criticii noastre lucrurile evoluează”, iar unul dintre puținele exemple reținute (dată fiind exigența lui Zamfir) este tocmai Livius Ciocârlie, care „se specializează în eseistică pe teme franceze sau de etică generală, în literatură memorialistică ingenioasă, tratând totul cu o strălucire stilistică nouă”¹¹.

Cu ceva din fervoarea criticii lui Lucian Raicu în contactul cu marea literatură, Livius Ciocârlie pune totuși în analiza textelor epistolare ale scriitorilor francezi cuprinși în *Mari corespondențe* o altă intensitate. Spiritul critic este mereu prezent aici, constrângând lectura de identificare, menținând distanța. Însă autorul nu uită că este el însuși scriitor și dă unele finaluri de capitole într-o formă cu totul personală, literaturizată, dacă nu literară de-a dreptul. Niciun instrument nu este deci inutil pentru a reliefa liniile acestea care se tot intersectează: ale unei cariere și ale unei existențe, ale creației literare și ale corespondenței unui scriitor.

BIBLIOGRAFIE

- Ciocârlie, Livius, *Viața în paranteză. Jurnal*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Tracus Arte, 2018.
- Ciocârlie, Livius, *Mari corespondențe*, ediția a doua, revăzută și adăugită, București, Editura Tracus Arte, 2019.
- Cristea-Enache, Daniel, *Concert de deschidere*, prefață de C. Stănescu, București, Editura Fundației Culturale Române, 2001.

⁸ *Ibidem*, p. 228.

⁹ Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, ediția a II-a, revăzută și revizuită, București, Editura Cartea Românească, 2019, p. 1243.

¹⁰ *Ibidem*, p. 1244.

¹¹ Mihai Zamfir, *Scurtă istorie. Panorama alternativă a literaturii române*, II, Iași, Editura Polirom, 2017, p. 427.

Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, ediția a II-a, revăzută și revizuită, București, Editura Cartea Românească, 2019.

Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, III, București, Editura Cartea Românească, 1984.

Zamfir, Mihai, *Scurtă istorie. Panorama alternativă a literaturii române*, II, Iași, Editura Polirom, 2017.